

การศึกษาคุุโลบายการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

A STUDY OF THE SKILLFUL MEANS OF KRUBA CHAIYA WONGSAPHATTHANA IN TEACHING PEOPLE TO BE MORAL ACCORDING TO BUDDHIST PRINCIPLES

พระทีศักดิ์ กิตติธนาโณ (วรกิจเจริญวงศ์)

พุทธศาสนดรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติและคำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา 2) เพื่อศึกษาคุุโลบายการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา 3) เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์คุุโลบายของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ในการสอนประชาชนของพระสงฆ์ไทย เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ยังมีคุุโลบายและการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาโดยการนำหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการทำงาน เป็นเรื่องง่าย ๆ ใกล้ตัว เช่น อธิบัท 4 มาปรับใช้ในการทำงาน รักงานที่ทำ ขยันทำงาน รับผิดชอบงาน และรู้จักไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน หลักพุทธธรรมกับการปฏิบัติที่ควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดความเจริญทั้งทางด้านความคิดสติปัญญา และการดำรงชีวิต ท่านได้ใช้คุุโลบายในการเผยแผ่ธรรมะโดยการเล่านิทาน เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าใจง่ายพูดเป็นภาษากะเหรี่ยงหรือภาษาชาวเขา คุุโลบายและการสอนประชาชนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ทำให้ชาวกะเหรี่ยงเปลี่ยนความคิดและวิถีชีวิตก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด เป็นการใช้เหตุผลบนพื้นฐานความจริง การสร้างกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาาร่วมกัน อันจะทำให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่บ้าน

คำสำคัญ : คุุโลบายการสอน, ศีลธรรม, ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

Abstract

This thesis entitled “A Study of the Skillful Means of Kruba Chaiya wongsaphatthana in Teaching People to be Moral according to Buddhist Principles” has the objectives 1) to study the history and teaching of Kruba Chaiya

wongsaphatthana, 2) to study the skillful means of Kruba Chaiya wongsaphatthana in teaching people to be moral according to Buddhist principles, and 3) to present the guidelines of the skillful means application of Kruba Chaiya wongsaphatthana in teaching people of Thai Sangha. This study is the qualitative research methodology by collecting data from In-depth interview and then analyze data by analyzing the content and descriptive presentation.

It was found that Kruba Chaiya wongsaphatthana still has the skillful means and teaching people to be moral according to Buddhist principles by applying Buddhist principles in working as an easy matter and close to us, such as 4 Iddhipādā in order to adapt to work, love for working, diligent in working, responsible for working and know in pondering carefully. The Buddhist principles and practices are coupled with development for prosperity both thinking, intelligence and living. Kruba Chaiya Wongsaphatthana used the skillful means for propagating Dhamma by storytelling in order to make villagers for easy understanding by speaking Karen language or the language of hill tribes. The skillful means and teaching people of Kruba Chaiya wongsaphatthana changed Karen thinking and the way of life changed obviously that was to use the reason based on the truth. To make the participatory activities to the villagers to join the Buddhist activities together that will be caused love and harmony in the village.

Keywords: The Skillful Means of Teaching, Morality, Kruba Chaiya Wongsaphatthana

บทนำ

บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ เป็นบทบาทจริงในทางปฏิบัติ ที่พระสงฆ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยพึงปฏิบัติกัน โดยเฉพาะในด้านหลัก 4 ด้าน อันได้แก่ ด้านการปกครอง ต้องปกครองโดยธรรม เป็นธรรมาภิบาล ปกครองเพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการศึกษา ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ทั้งที่พระสงฆ์กันเองสอนพระเณรด้วยกันเอง และสงเคราะห์กุลบุตร กุลธิดา เพื่อให้ได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง พร้อมทั้งวิชาความรู้ จรรยา ความประพฤติ การศึกษาที่สร้างวิถีชีวิตที่เป็นสัมมาทิฐิ การเรียนรู้คู่ความสุข หน้าที่บทบาทด้านการเผยแผ่ งานเผยแผ่เป็นงานที่นำคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ออกเผยแผ่สู่ประชาชน เป็นภารกิจที่มีความสำคัญ ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ใช้คำว่า ไปประกาศพรหมจรรย์ ประกาศวิถีสัตยธรรม อันเป็นชีวิตที่ประเสริฐ นั่นหมายถึง พระสงฆ์ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของการดำเนินชีวิต สังคมสงฆ์ต้องเป็นสังคมแบบอย่างหรือสังคมต้นแบบของสังคม

ชาวบ้านที่ดีให้ได้ สังคมสงฆ์ต้องเป็นระเบียบ ต้องมีการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ให้ดี (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2535 : 87.)

ในลัทธินาพระสงฆ์ผู้มีศีลอันงดงามไม่ต่างพร้อย มีจริยาวัตรเป็นที่เคารพ แก่คนทั่วไป เป็นผู้ปฏิบัติดี สันโดษบรรพชาตั้งแต่เป็นเณรกระทั่งอุปสมบทเป็นภิกษุ ไม่เคยสึกมีครอบครัวมาก่อน เมื่อถึงเวลาอันสมควรแล้วชาวบ้านทั้งหมดจะพร้อมใจกัน ยกยอเอาพระรูปนั้นเป็นครูบา ครูบาเจ้านั้น เป็นคำยกย่องในฐานะนักบุญ หรือตบถุ เช่น ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา เป็นต้น (พระครูอดุลสีกิตติ์, 2549 : 258) อีกความหมายหนึ่งตามที่บัณฑิตทางอักษรล้านนาบางท่านกล่าวว่า หมายถึง ครูบาที่เป็นเจ้า คือ มีเชื้อทางเจ้านายฝ่ายเหนือ เช่น ครูบาเจ้าเกษม เขมโก วิถีครูบา ซึ่งเป็นแนวทางพระธรรมวินัยของพระสงฆ์หรือครูบา วิธีประพฤติปฏิบัติที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดีควรแก่การยกย่องและปฏิบัติตามเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยมีครูบาปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างโดยยึดหลักไม่เบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น (พระครูพุทธนิมิตธรรมสุนทร, 2553 : 122) ในที่นี้ขอกล่าวอ้างถึงพระครูพัฒนกิจจานุรักษ์ (ครูบาวงค์) นับเป็นพระอริยสงฆ์รูปหนึ่งของล้านนา ได้รับฉายานามว่า “เทพเจ้าชาวกระเหรี่ยง” พระคุณท่านได้เจริญรอยตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และได้ทุ่มเทเสียสละให้กับงานพระพุทธศาสนา สงเคราะห์ชุมชนมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ปรากฏผลงานให้เห็นเป็นประจักษ์จำนวนมาก

ท่านมีวิธีการสอน ด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่น การไม่ฉันทเนื้อสัตว์ และสอนลูกศิษย์ที่เป็นพระสงฆ์ รวมถึงชาวบ้านว่า การฉันทหรือรับประทานเนื้อสัตว์ นั้นเป็นการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การอยู่ร่วมกันจำนวนมาก จึงมีการตั้งกฎกติกาขึ้นในชุมชนเพื่อให้เกิดความสงบสุขและเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสอนครูบาวงค์อย่างเคร่งครัด คือ ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ ไม่ดื่ม ไม่จำหน่ายของมีนเมา และให้ทุกคนมาทำบุญฟังเทศน์ทุกวันพระมีการฟังพาวาศัยและเอื้ออาทรต่อกัน มีความสามัคคีมีการร่วมมือกันเป็นอย่างดี มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชนเผ่า เช่น การทอผ้า การแต่งกายชุดประจำเผ่า และภาษาพูด ในมุมมองของคนภายนอกมองว่า ชุมชนในอำเภอลีเป็นชุมชนที่ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดี คือ ปฏิบัติตนตามศีล 5 อยู่กันด้วยความรัก อบอุ่น สิ่งที่คนภายนอกสัมผัสได้ คือ วัฒนธรรมชุมชนการงดกินเนื้อสัตว์เพื่อไม่ทำบาปและเบียดเบียนสิ่งที่มีชีวิต การถือศีลภาวนา การไม่ดื่มสุราของมีนเมา การใช้ชีวิตอยู่อย่างพอเพียง การรักและดูแลครอบครัว การอยู่ร่วมกันมีประเพณีวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สมาชิกในชุมชนได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ จนกลายเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต และใน ปี พ.ศ. 2543 หลังจากที่ครูบาวงค์มรณภาพลง ประกอบกับกระแสทุนนิยมจากภายนอกเข้ามากระทบและแพร่ขยายต่อวัฒนธรรมชุมชนและชีวิตความเป็นอยู่ การปฏิบัติตัว เริ่มเปลี่ยนแปลง เลื่อนรางลงไป แกนนำชุมชนก็คิดหาวิธีการที่จะป้องกันและพยายามกล่อมเกลาจิตใจคนรุ่นหลังให้ประพฤติปฏิบัติเหมือนดังเดิมเพื่อให้วิถีชีวิตชุมชนกลับมาเหมือนเดิม ผู้อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่ ในชุมชนที่ยังยึดมั่นในคำสั่งสอนมีอยู่ ทุกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นลูกศิษย์

ครูบาวงค์และถือปฏิบัติดำเนินวิถีชีวิตตามคำสั่งสอนของครูบาวงค์จนถึงวันนี้ แต่ก็มีชาวเขาบางกลุ่มที่ย้ายมาใหม่หรือเยาวชนรุ่นหลังที่เติบโต ในสังคมที่ต้องช่วยเหลือตัวเอง เพื่อตามกระแสนิยม จนหลงลืมวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนตนเอง ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมากมาย ในชุมชนในอำเภอลี (พระครูสิริสุตาภิณธ์, 2540 : หน้า 1๖)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การศึกษาคุณุศลบายการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา” เพื่อศึกษาประวัติและคำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา เพื่อศึกษาคุณุศลบายและการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์คุณุศลบายของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาในการสอนประชาชนของพระสงฆ์ไทย เพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดหลักทางพระพุทธศาสนา โดยจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของคนในชุมชน รวมถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติและคำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา
2. เพื่อศึกษาคุณุศลบายการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา
3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์คุณุศลบายของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ในการสอนประชาชนของพระสงฆ์ไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณุศลบายการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

รูปแบบการวิจัย การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณุศลบายการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-dept Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเนื่องมาจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลจึงมุ่งไปที่การสัมภาษณ์มุมมองของพระสังฆาธิการและผู้นำชุมชนที่มีประสบการณ์จริง

ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 คน โดยการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง ตามคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล

เครื่องมือการวิจัย การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณุศโลบาย การสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัย โดยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยมีแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทประกอบด้วย

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ การเก็บข้อมูลภาคสนามหรือจากพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย ซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ทั้งนี้เพราะการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและทำการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสนทนาด้วยเทปบันทึกเสียง

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ ผู้วิจัยศึกษา ค้นคว้า เอกสารเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับคุณุศโลบายการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงในปัจจุบัน ของอำเภอฝาง จังหวัดลำพูน โดยการพัฒนาตามวิถีครูบาชัยยะวงศาพัฒนา จากข้อมูลที่ปรากฏในประวัติครูบาวงศ์ รวมถึงข้อมูลอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมเกิดจากการประมวลเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการโดยจัดลำดับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

ประวัติและคำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

พุทธวิธีการสอน หากยกเอาผลงานและพระจริยาของพระพุทธเจ้ามาพิจารณา จะมองเห็นแนวทาง การบำเพ็ญพุทธกิจที่สำคัญหลายอย่าง เช่น ทรงล้มล้างความเชื่อถือมหายในเรื่องพิธีกรรมอันเหลวไหลต่างๆ โดยเฉพาะการบูชายัญ ด้วยการสอนย้ำถึงผลเสียหายและความไร้ผลของพิธีกรรมเหล่านั้นที่ ทำให้คนเห็นแก่ตัว ซึ่งพระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีในการสอนให้เหล่าพุทธบริษัทได้เข้าใจถึงหลักพุทธธรรมอันเป็นความจริงของธรรมชาติ ดังนี้ ทรงใช้บุคลิกภาพของพระองค์เองเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ ทรงใช้คำตรัสในการสร้างความพร้อม ทรงใช้คำพูดกระตุ้นใจ ทรงใช้สถานการณ์ในการสร้างศรัทธา ทรงใช้บุคคลตัวอย่างในการอธิบาย ทรงใช้นิทานชาดกในการสอน ทรงใช้อุปกรณ์การสอนที่ง่ายๆ และเหมาะสมในการสอน ทรงสร้างความประหลาดใจในการสอน ทรงสร้างกำลังใจ สิ่งเหล่านี้เป็นพุทธวิธีที่ทำให้พุทธบริษัทได้เข้าใจถึงหลักธรรมของพระพุทธองค์นั่นเอง

วิถีชีวิตของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาหลวงปู่ชัยยะ วงศาพัฒนา (พระครูพัฒนากิจจานุรักษ์) วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม ต.นาทราย อ.ลี้ จ.ลำพูน ชาตภูมิ นามเดิม วงศ์หรือชัยวงศ์ นามสกุล ต๊ะแหมน เกิดที่ ตำบลหันก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เกิดเมื่อ วันอังคาร เดือน 7 (เหนือ) แรม 2 ค่ำ ปีมะเส็ง ตรงกับ วันที่ 22 เมษายน 245๖ เวลา 24.15 นาฬิกา โยมบิดาชื่อ น้อย จันตะ (ถึงแก่กรรม เมื่ออายุ 44 ปี) โยมมารดาชื่อ บัวแก้ว (ถึงแก่กรรม เมื่ออายุ 78 ปี) จำนวนพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน 8 คน ท่านเป็นบุตรคนที่ 3 มีน้องต่างบิดาอีก 1 คน รวมเป็น 9 คน หลวงพ่อเกิดในตระกูลชาวไร่ชาวนาที่ยากจน พ่อแม่ของท่านมีสมบัติติดตัวมาแค่ผ้า 3-4 ไร่ ควาย 2-3 ตัว ท่านได้เข้าป่าละ 20-30 หาบ ไม่พอกิน เพราะต้องแบ่งไว้ทำพันธุ์ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเอาไว้ใส่บาตรทำบุญบูชาพระ ส่วนที่เหลือจึงจะเก็บไว้กินเอง ต้องอาศัยขุดไผ่ขุดหลุมมาตำเอาเมล็ดมาหุงแทนข้าวและอาศัยของในป่า รวมทั้งมันและกลอย เพื่อประทังชีวิต

คำสอนที่สำคัญของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา คำสอนในเรื่องความเชื่อ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ท่านเป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ ที่สุจริตและมั่นคง มีอาชีพที่เป็นต้นทุนของชุมชนอย่างแท้จริง นำความรู้เดิมมาพัฒนาด้านอาชีพกับวิธีการสมัยใหม่ เป็นการพัฒนาด้านอาชีพสู่สากล จากการดำเนินชีวิตของชาวกะเหรี่ยง ที่ต้องอาศัยอยู่ในป่า หลังจากได้ฟังการบรรยายธรรมะจากครูบาชัยยะวงศาพัฒนา จึงได้ตัดสินใจเดินทางมาอยู่ร่วมกันในชุมชนห้วยต้ม และท่านได้รับพระราชทานที่ดินเพื่อประกอบอาชีพให้แก่ชาวเขา และให้ชาวเขาเลิกบูชาความเชื่อเรื่องการนับถือผี เลิกทำบาป เลิกประกอบอาชีพที่ไม่สุจริต วิถีครูบากับการสร้างอาชีพ สมัยก่อนครูบาชัยยะวงศาพัฒนา จะส่งคนในชุมชนไปเรียนด้านอาชีพด้านนั้นโดยตรง เพื่อให้เป็นมืออาชีพในงานนั้น กลับมาถ่ายทอดอาชีพต่างๆ สู่ชุมชนชาวกะเหรี่ยง เพื่อให้เป็นมืออาชีพในด้านต่างๆกลับมาถ่ายทอดความเป็นมืออาชีพสู่ชุมชนชาวกะเหรี่ยงและมีข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน คำสอนในเรื่องการปฏิบัติ การเข้าวัดสร้างบุญ เป็นการปลูกฝังการสร้างคุณธรรมให้ชุมชนได้ตระหนักทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ จะเห็นได้ว่า การดำรงชีวิตโดยยึดหลักศีล 5 ย่อมนำมาซึ่งความสุขต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม เรารักชีวิตเราฉันใด สัตว์มันก็รักชีวิตของมันฉันนั้น การถือศีลของชาวเขาจึงกลายเป็น กฎกติกาของสังคม ซึ่งมีไว้สำหรับบังคับฝึกหัดความประพฤติของคนในสังคมให้มีความเรียบร้อย ซึ่งจะเน้นไปเพื่อเป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับกายและวาจาเป็นการฝึกหัดกายวาจาให้เรียบร้อยไม่เป็นโทษต่อผู้อื่นสอดคล้องกับ บุญเพ็ญ ยาวิชัย ได้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่องวิถีครูบากับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ในชุมชนบ้านห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ได้ผลการศึกษาดังนี้

1. วิถีครูบาในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรมวิถีครูบา ในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรม จากการศึกษาพบว่า วิถีครูบาในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานให้เกิดแนวความคิดในการนำเอา วัฒนธรรมที่ดั่งามมาพัฒนาให้เกิดคุณค่าและมูลค่า อันส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงาม ครูบาชัย ยะวงศาพัฒนา เผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านได้อบรมสั่งสอนให้ชาวเขาเผ่าชนเผ่าภูไทพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามแนวคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การปฏิบัติธรรมให้ดูเป็นตัวอย่าง สร้าง อาชีพให้ชาวเขาเผ่าชน พร้อมที่ดินในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ท่านจึงได้สร้างผู้นำชุมชน เพื่อให้ช่วยต่อปกครอง ท่านได้เมตตาสร้างฝั้เมืองของชุมชนอย่างเป็น ระเบียบ ทั้งระบบน้ำ ระบบไฟฟ้า สาธารณูปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน มีการสนทนา ธรรมกับผู้นำชุมชนและเผยแผ่ธรรมะให้แก่ชาวเขาเผ่าชนโดยการเล่านิทานเพื่อให้ชาวบ้านได้รู้จัก พิจารณาด้วยตนเองและทำให้ชาวบ้านได้เข้าใจหลักธรรมโดยวิถีธรรมชาติ เพราะธรรมะ คือธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่ตรงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

2. วิถีครูบากับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ในชุมชนบ้านห้วยต้ม จากการศึกษาพบว่า ครูบา ชัยยะวงศาพัฒนา หลังจากที่ท่านได้เผยแผ่ธรรมะให้แก่ชาวเขาเผ่าชนด้วยการเล่านิทาน ท่านได้เผยแผ่ พระพุทธศาสนาโดย การเทศนา การอบรมศีลธรรม และการประพันธ์ผลงานการประพันธ์ที่โดดเด่น ในปัจจุบันท่านเป็นตัวอย่างในการกินเจหรืออาหารมังสวิรัต ให้ท่านสนับสนุนกองทุนวัด โรงเรียน โรงพยาบาล บุรณศาสนสถาน เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจหลักธรรมมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการส่งเสริมอาชีพ โดยการส่งตัวแทนในชุมชนเข้าไปเรียนด้านวิชาชีพต่างๆ กลับมาถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน จนสามารถ ผลิตเป็นแหล่งเรียนรู้อาชีพมากมาย อาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้กับชุมชน สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนจนถึง ปัจจุบันนี้ ท่านได้สร้างผู้นำชุมชน เพื่อการปกครองในการพัฒนาชุมชนบ้านห้วยต้มในขณะเดียวกัน ท่านได้ใช้หลักธรรมพัฒนาจิตใจ เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งต่อไป

3. คุณค่าเชิงจริยธรรมของวิถีครูบา ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาในชุมชน จากการศึกษาพบว่า คุณค่าเชิงจริยธรรมของวิถีครูบา หมายถึง หลักปฏิบัติที่ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ปฏิบัติโดยใช้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรม ควบคู่กับการพัฒนาชุมชนให้เกิดความ เจริญทั้งทางด้านความคิด สติปัญญา และการดำรงชีวิต ที่มีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็น ดั่ง เข้มทิศ นำทางชีวิตสู่ความเจริญ ที่ยั่งยืน เป็นคุณค่าเชิงจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พรหมวิหาร 4 ศีล 5 สังคหะวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 หลักการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตย หลักความสามัคคี และเสียสละ หลักธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นคุณค่าเชิงจริยธรรมที่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา นำมาพัฒนา ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

4. ผลการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่เน้น การบูรณาการหลักธรรมมาปรับใช้ ในชุมชนบ้านห้วยต้มในโอกาสต่างๆ และชาวบ้านเกิดความภูมิใจที่มีทุนทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าคนใน ชุมชนบ้านห้วยต้ม ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขกับต้นทุนทางวัฒนธรรม ที่พวกเขามี ผู้นำชุมชนมีแนว

ทางการพัฒนา ชุมชนและองค์กรให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันได้อนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และส่งเสริมอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ทุกคนมีวิถีชีวิตเหมือนกันคือ จะทำงานกัน ทุกวัน หยุดทำงานในวันพระ หรือวันศีล พาครอบครัวมาร่วมทำบุญตักบาตรผัก ทุกคนที่ปฏิบัติตน รักษาศีล ภาวนา กินเจหรืออาหารมังสวิรัต ล้วนมีความสุขบนคุณธรรมที่งดงาม (บุญเพลิน ยาวิชัย, 2559 : บทคัดย่อ)

4.2 กุศโลบายและการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

หลักพุทธธรรมสำคัญที่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนานำมาสอนประชาชน หลักพุทธธรรมกับความเชื่อ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา นอกจากท่านได้ให้ความรู้ในการดำเนินชีวิต ให้พื้นที่ในการประกอบอาชีพ ให้อาชีพที่สุจริตและสร้างรายได้ให้ครอบครัว ซึ่งการประกอบอาชีพนั้นย่อมพบกับอุปสรรคในการทำงานอย่างแน่นอน จึงได้เปรียบเทียบการทำงานที่เหมาะสมคือ หลักธรรมะที่ใช้ในการทำงาน เป็นเรื่องง่าย ๆ ใกล้เคียง หากเรานำ อธิบาบท 4 มาปรับใช้ในการทำงาน รักงานที่ทำ ขยันทำงาน รับผิดชอบงาน และรู้จักไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน จึงเป็นทางแห่งความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ทุกคนในชุมชนบ้านห้วยต้มเป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานต่อให้ลำบากแค่ไหน ไม่เคยท้อ เพราะทุกๆ วันพระ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาจะเล่านิทานเรื่อง “สี่หูห้าตา” เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความพยายามและอดทนในหน้าที่การงาน หลักพุทธธรรมกับการปฏิบัติที่ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ปฏิบัติโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรม ควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดความเจริญทั้งทางด้านความคิด สติปัญญา และการดำรงชีวิต ได้แก่ พรหมวิหาร 4 ศีล 5 หลักการมีส่วนร่วม ความสามัคคี สังคหะวัตถุ 4 อธิบาบท 4 หลักธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นคุณค่าเชิงจริยธรรมที่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนานำมาพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งตลอดมา กล่าวคือ การใช้หลักศีล 5 พรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาด้านความเชื่อ หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐ หลักอธิบาบท 4 เป็นคุณธรรมนำความสำเร็จในการประกอบอาชีพ หลักสังคหะวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ท่านกุศโลบายในการเผยแผ่ธรรมะโดยการเล่านิทานเพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าใจง่ายพูดเป็นภาษากะเหรี่ยงหรือภาษาชาวเขา

วิธีการใช้หลักพุทธธรรมในการสอนประชาชนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา การเผยแผ่ธรรมของ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา แม้ท่านไม่ใช่นักเทศน์ที่มีความชำนาญเรื่องการเทศนาวิธี แต่ท่านก็ใช้วิธีการเผยแผ่แบบบูรณาการประกอบไปด้วย การปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง การแสดงพระธรรมเทศนาของ การเขียนบทความธรรมะ การพิมพ์หนังสือธรรมะแจกเป็นธรรมบรรณาการ เป็นการแสดงออกทางข้อวัตรปฏิบัติที่สงบเรียบร้อยตามหลักของพระสงฆ์ผู้เป็นสุปฏิปันโนบุคคล คือ พระผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ อากัปกิริยาที่สงบเรียบร้อยของท่าน เจริญรอยตามพระอริยบุคคลผู้เป็นครูบาอาจารย์ และกิตติศัพท์แห่งการประพฤติดีปฏิบัติชอบของที่ได้สร้างสมมา

กุศโลบายในการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา กุศโลบายในการสอนประชาชนให้มีศีลธรรมของครูบา อย่างนิทานเรื่อง “สี่หูห้าตา” ห้าตา คือ จุตรับรู้การมองเห็นของเรา มันจะสอดคล้องกับศีล 5 ศีลข้อ 1-5 เปรียบเสมือนดวงตาทั้งห้าดวง หู คือ พรหมวิหาร 4 ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาหารของศีล การที่ได้ยินอะไรมา แล้วนำมาประสมกับตา คนเราจะมีชีวิตอยู่ได้เพราะมีหูกับตา ถ้ามีแต่หูไม่มีตาก็เหมือนคนที่ ได้ยินมาแต่ไม่รู้ไม่ชี้ ได้ยินได้รู้แต่จับประเด็นไม่ได้ก็เหมือนคนพิการ คนเราต้องมีทั้งหูและตา ดังนั้น ดวงตาทั้งห้า อยู่ในศีล 5 ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นการแสดงออกของเราเพื่อให้คนอื่นเขาเห็นว่า เราอยู่ในศีล และคนเราควรปฏิบัติอยู่ในศีล 5 ตลอดเวลา ส่วนหู คือ พรหมวิหาร 4 เราได้ยินอะไรมา ควรมีความเมตตา กลั่นกรอง ทั้งศีล 5 และพรหมวิหาร 4 ต้องใช้ประกอบพิจารณาคู่กันจะแยกจากกันไม่ได้สอดคล้องกับ **นายรอบทิศ ไวยสุศรี** ได้กล่าวไว้ใน “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม” พระเครื่องเป็นกุศโลบายอันลึกซึ้ง เพื่อดึงดูดให้ผู้สร้างและผู้ใช้พระเครื่องหันมาเข้าวัด ปฏิบัติธรรมตามหลักบุญกิริยาวัตถุหรือหลักไตรสิกขา ซึ่งถือเป็นหลักการปฏิบัติธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ (รอบทิศ ไวยสุศรี, 2550 : ก-ข)

4.3 แนวทางการประยุกต์กุศโลบายของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาในการสอนประชาชนของพระสงฆ์ไทย

วิธีการสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาที่ควรนำมาใช้ ด้านความเชื่อ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาพยายามที่จะสอนชาวเขาให้เข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยใช้กุศโลบายต่างๆ เช่น ความเชื่อการนับถือผีปู่ย่า ความเชื่อเรื่องใจบ้าน ความเชื่อเรื่องการแต่งกาย เป็นความเชื่อที่ท่านเป็นผู้แสดงธรรมะ เพื่อให้ชาวกะเหรี่ยงเข้าใจหลักธรรมและน้อมนำมาปฏิบัติตาม คือ หลังจากฟังธรรมะแล้ว ทำให้ชาวกะเหรี่ยงเปลี่ยนความคิดและวิถีชีวิตก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด มีการรักษาศีล 5 มีความเชื่อ ความศรัทธาและรู้จักเสียสละ ในการพัฒนาชุมชน วางตนเสมอต้นเสมอปลาย สร้างความสามัคคีในชุมชน การใช้หลักศีล 5 ในการพัฒนาด้านความเชื่อ ด้านการปฏิบัติ หลักการพัฒนาที่จัดว่าไม่ต้องลงทุนมากมายแต่ได้ผลดีที่สุดก็คือ การทำให้ดูเป็นตัวอย่างเพราะไม่ต้องอาศัยคำพูดที่แสดงถึงเจตนาที่หวังดี การถ่ายทอดธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาด้วยการแสดงชี้แจงให้ฟัง เป็นการเผยแผ่ศาสนาแบบหนึ่งที่ใช้กันมาแต่สมัยพุทธกาล การเทศน์ในสมัยพุทธกาลไม่มีพิธีการแต่อย่างใด เพียงผู้แสดงนั่งอยู่ในสถานที่สมควรและผู้ฟังมีลักษณะตั้งใจฟังก็สามารถแสดงได้ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาสามารถเขียนบทความธรรมะสอนบรรดาศิษย์ไว้มากมาย ครูบาท่านเป็นแบบอย่างได้อย่างดีในการเผยแผ่ธรรมะผ่านการเขียนบทความ หนังสือธรรมะเล่มนั้นจะต้องอ่านแล้วเข้าใจไม่ยาก เหมาะสำหรับบุคคลทั่วไปที่เริ่มสนใจ ซึ่งในรูปแบบการทำหนังสือ ซึ่งการทำสื่อเหล่านี้ให้เหมาะสมกับเรียนรู้และการนำไปใช้ของแต่ละบุคคลในทุกช่วงวัยจะเป็นประโยชน์

การประยุกต์วิธีการสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา จากการศึกษาสามารถวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้วิธีการสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาได้ดังนี้ การใช้สื่อที่หลากหลาย การถ่ายทอดธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาด้วยการแสดงชี้แจงให้ฟัง ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาใช้วิธีการหลากหลายรูปแบบในการแสดงพระธรรม แนวทางการเทศน์สอนของท่านเป็นไปแบบเรียบง่าย ฟังเข้าใจชัดเจนดี การเป็นผู้นำปฏิบัติเมื่อพระภิกษุประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วยอมนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและบุคคลผู้พบเห็นโดยทั่วไป การใช้เหตุผลบนพื้นฐานความจริง เหตุผลกับความจริงนั้นมันแยกกันไม่ได้ เพราะในความจริงนั้นเองมันจะมีเหตุผลของมันอยู่แล้วในตัว เมื่อเรานำเอาความจริงในเรื่องใดไปอธิบายให้คนอื่นฟัง เราจะได้ก็เพียงนำเอาเหตุผลของความจริงนั้นไปอธิบายเท่านั้น การเป็นแบบอย่างที่ดีวิธีสร้างศรัทธาที่ดีที่สุดก็คือการสอนด้วยการเป็นตัวอย่างที่ดี การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การสร้างกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมอันเป็นประเพณีและ ศาสนพิธีในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยกัน อันจะทำให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่บ้าน ชุมชน สังคม รวมทั้งการถือโอกาสเทศนาธรรมสั่งสอนให้งดเว้นจากอบายมุข ให้ประพฤติดี หลีกหนีความชั่ว สอดคล้องกับ สมชาย เหล็กเพชร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์งานของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำพัฒนาชุมชน” สรุปได้ว่า ความเชื่อ จุดหมาย แนวคิด และวิธีการพัฒนาของพระสงฆ์พัฒนาชุมชน ล้วนมา และเงื่อนไขที่ทำให้พระสงฆ์พัฒนาชุมชนล้นนา มีแนวคิดความเชื่อและวิธีการทำงานในแต่ละแนวทางพระสงฆ์กลุ่มพระสงฆ์พัฒนา ชุมชนล้นนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยความสมัครใจ และมีความตื่นตัว เพื่อกะทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม มีแนวคิดในการพัฒนาที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในชีวิตพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากทุกข์ พ้นจากสภาพการด้อยพัฒนา ด้อยการศึกษา และความยากจน โดยการพึ่งตนเองของชุมชน ไม่หวังความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกโดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐ มีแนวคิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เน้นปากท้องของชาวบ้านเป็นหลัก การพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เพราะพระสงฆ์มาจากพื้นฐานทางจิตใจที่รักษาการทำงาน เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ชอบเสียสละประสบการณ์ของพระสงฆ์เองที่ได้ไปพบเห็นชุมชนที่อื่นที่ดีกว่า จึงนำแนวคิดไปใช้ในชุมชนของตนเอง และมองเห็นความ สัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนที่จะต้องเกื้อหนุนช่วยเหลือกันตามศักยภาพ ส่วนเงื่อนไขหรือปัจจัยที่ทำให้พระสงฆ์ที่มีแนวทางในการทำงานที่ต่าง ๆ กันนั้น มาจากความพร้อมและความต้องการของประชาชน ตามสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนและการทำงานของพระสงฆ์ได้คำนึงถึงพระธรรมวินัย นโยบายคณะสงฆ์คณะสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลัก (สมชาย เหล็กเพชร, 2538)

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง แนวทางการประยุกต์กุศโลบายของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาในการสอนประชาชนของพระสงฆ์ไทย ผู้วิจัยขอเสนอประเด็น เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ได้ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะ

- 1) การประยุกต์กุศโลบายของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาในการสอนประชาชนของพระสงฆ์ไทย ควรมีการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการนำมาใช้จริง
- 2) การประยุกต์กุศโลบายของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาในการสอนประชาชนของพระสงฆ์ไทย ควรสร้างให้เกิดรูปแบบที่หลากหลายในการนำไปใช้จากพื้นฐานกุศโลบายของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาถึงรูปแบบการนำคำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนามาใช้ในยุคปัจจุบันว่ามีความเหมือนหรือแตกต่าง จากรูปแบบการสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาในอดีตหรือไม่อย่างไร
- 2) ควรศึกษาถึงการประยุกต์ใช้คำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาเปรียบเทียบกับรูปแบบการสอนของพระสงฆ์ในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร
- 3) ควรมีการใช้รูปแบบการวิจัยที่เป็นเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

References

- บุญเพ็ญ ยาวิชัย. (2559). วิถีครูบากับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ในชุมชนบ้านห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน.
- พระครูอดุลสีลกิจฺจ. (2549). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา. เชียงใหม่ : แสงศิลป์.
- พระครูพุทธธรรมสุนทร(โสดา ทาป็น). (2553). “บทบาทของพระครูพัฒนกิจจานุรักษ์ (ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา) ในการสงเคราะห์ชุมชน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสิริสุตาภิณฺธ (ศุภชัย สุทธิญาณ). (2540). พระชัยยะวงศานุสสติ. กรุงเทพมหานคร: ป. สัมพันธ์การพิมพ์.
- รอบทิศ ไวยสุศรี. (2550). “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2535). **วินัยมุข เล่ม 2. (หลักสูตรนักธรรมชั้นโท).** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมชาย เหล็กเพชร. (2538). “วิเคราะห์งานของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำพัฒนาชุมชน”.

วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.